

Móczár József: Fejezetek a modern közgazdaság-tudományból

Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008. 608 oldal, kötve, név- és tárgymutatóval,
ISBN 978 963 05 8537 8, 6000 forint

Elismerésre méltó feladatra vállalkozott a kiadó, amikor igényes kivitelben megjelentette a hazai matematikai közgazdaságtan egyik nemzetközileg is elismert művelőjének új monográfiáját. *Mindenekelőtt* azért, mert a közgazdaságtudomány mai fő áramát, kialakulását, kérdésfeltevését, megoldási javaslatait és a belőle adódó gazdaságpolitikai felismeréseket inkább csípőből bírálni, semmint alaposan megismerni vált szokásossá. Móczár József könyve a neoklasszikus iskola kialakulásáról és főárammá, majd új klasszikussá válásáról szól, történeti és technikai metszetben, az irányzat önfejlődésre összpontosítva, a vitákat a minimumra szorítva. *Másodsorban* örvendetes a kötet megjelenése azért, mert a Budapesti Corvinus Egyetem professzora egy évtizedes kutató munkája révén olyan összegzést készített, ami kézikönyvként és tananyagként legalább egy évtizeden át bizonyára jól forgatható lesz.

Harmadrészt, ez a munka – a szerző által tudatosan vállalt megközelítésbeli és terjedelmi korlátok mellett is – abba a nagy összegző sorozatba illeszkedik, amit Kautz Gyula, Heller Farkas, Mátyás Antal és Zalai Ernő munkái fémjeleznek (*Kautz* [1868/2004], *Heller* [1943], *Mátyás* [1993], *Zalai* [2001]). Itt az egyéni teljesítmény a tudomány szak egészének összegző-értékelő bemutatásával társul, és jelentős részben épp az összkép megrajzolásában áll. Végül *negyedszer*, a globalizáció korszakában a magyar tudományosság – a tulajdonképpeni akadémia, mint a tudós közösség önszerveződése – kitüntetett feladata maradt a Széchenyi adta eredeti – és közben senki által vissza nem vont – küldetése, a nemzeti nyelv – ezen belül kiemelten a nemzeti *szaknyelv* – kialakítása és ápolása. Utóbbira értelemszerűen az *anyanyelven megalkotott* művek képesek csupán. A szakosodás és a gyakorlati élet szükségletei miatt szükséges fordítások az elmúlt években – csekély, tiszteletre méltó kivételtől eltekintve – inkább a szellemi és kifejezésbeli igénytelenség sodrásának engednek teret (sokszor az eredeti kézbevétele nélkül nem is pontosan érthető). Egyetemisták és érdeklődők tetszés szerint sorolhatják az elrettentő példákat, amelyek a nyelv rohamos satnyulását mutatják – utóbbi pedig legtöbbször az általános műveltség és a szakmai gondolkodás szegényességét jeleníti meg.¹ Nos, Móczár József szabatosan – bár nem épp könnyedén – megfogalmazott, szigorúan feszes gondolatmenetei üdítően fordulnak szembe az igénytelenség már-már erényre magasztosuló divatáramlatával.

E bevezetéssel talán megválaszolhatjuk azt a – jogos – kérdést is, hogy az új intézményi iskolát képviselő recenzens miképp is téved a főáramú közgazdaságtan rögzös terepére. Mindenekelőtt azért, mert a szöveget végigolvasva meggyőződhettem arról: a kötet

¹ Két kedvencem a sajtónyelvből a vallási értelemben már foglalt kifejezések – angol tükörfordításból adódó – megtévesztő és félresikerült használata. A valóban nehéz helyzetben lévő magyar gazdaság *ítélágazáshoz* ért, esetleg *válaszút* elé került, de semmiképp se *keresztútra*, ami a kínhalálba vezet (ezt a legsötétebben látók sem állítják). Afganisztán és Irak egy részének katonai *megszállását* pedig a keresztény hittérítői buzgalmat feltételező *misszióval* vélik körülírhatónak (holott ekkor teljes joggal gondolunk nyomban az olyan önfeláldozó személyekre, mint Albert Schweitzer vagy kalkuttai boldog Teréz anya).

akkor is kimondottan érdekesítő olvasmány egészében véve, ha érdeklődésünk nem terjed ki a második felében – különösen a 355. oldaltól kezdődően – igencsak sűrűvé váló levezetések részleteire. A szerző ugyanis nemcsak vallja, hanem sokoldalúan igazolja is: a formális *módszer*an eszköz, és nem cél, még kevésbé a „nagy elmélet” maga (ha ilyen az egyes korszakokban egyáltalán van). És miközben aligha közömbös, hogy a hadviselésben parittyát vagy ballisztikus rakétát (netán hidrogénbombát) vetünk be, a hadviselés történelmi és erkölcsi indoklottsága vagy annak hiánya, ezzel összefüggésben a polgári áldozatok száma és aránya azért első sorban mégsem ettől függ.²

Móczár kötetében a matematikai irányzat *széles elmélettörténeti beágyazottságban* jelentkezik. Ez pedig meghatározó marad akkor is, ha a könyv nem tárgyalja a neoklasszikusnál semmivel sem kisebb szellemi és társadalmi kisugárzású versengő közelítéseket, az osztrák iskolától az intézményi gazdaságtan és a fejlődés-gazdaságtan különféle áramlataiig. Ez olyan értelemben lehet jogos – és a visszafogott címválasztással is megelőlegezett – megoldás, amennyiben alkalmat ad a neoklasszikus főáram *belső* fejlődési logikájának bemutatására. Ennek keretében kerül sor az egyes iskolaformáló személyiségek – kiemelten Ramsey, Haavelmo, a „vendégközgazdász” Neumann János, a Cowles-bizottság, a Bourbaki-csoport, Debreu és Harrod – hozzájárulásának alapos megértetésére, majd a 13. és 14. fejezetben a növekedésméleti és a gazdaságpolitikai *alkalmazások* szemléltetésére is.

Móczár József könyvének meghatározó szemléleti sajátossága a *természettudományos módszerek* közgazdasági alkalmazása, és az ez irányú törekvések részletes – és a különféle tudományozatok párhuzamos fejlődését részletezően bemutató – átvezetését, áttemelését és kölcsönhatását taglaló tárgyalásmód. Ez sok – egyébként zavarba ejtő, és az összegzésekből többnyire hiányzó – magyarázhatatlan mozzanatot tesz sokkal jobban érthetővé és elhelyezhetővé. Az eljárás tekintetében szerzőnk a neumannit – bár a természettudományokban élénken vitatott – alapideához hú, mely szerint *minden területen azonos* rugóra járó megoldásokat kell keresni (ami többnyire a matematika és a fizika területéről adódik). E téren azonban Móczár nem követi a nemzetközi lapokat napjainkig uraló redukcionizmust, hanem nagy szerepet ad a sztochasztikus összefüggéseknek, a nemlineáris dinamikának és a köznapi értelemben vett „pontos” előrejelzések/előre jelezhetőség *elvi* korlátját megjelentető valószínűségi összefüggéseknek is.

A kötet 14 fejezetből épül fel, amelyek önállóan is olvashatók, bár a kronológiai sorrendet követik, és értelemszerűen egymásra épülnek (azaz a záró fejezet vélhetően nem érthető az előzmények ismerete nélkül). A következőkben a kötet főbb részeit tekintjük át azzal, hogy egy hatszáz oldalas, erősen technikai művet ekképp eleve csak töredékesen és egyes részek némileg önkényes kiemelésével lehet bemutatni.

Az *első* – erőteljesebb elmélettörténeti, és ekképp sok színes részlettel is tűzdelt – rész az 1–4. fejezet, amiben a szerző a Ramsey–Neumann–Haavelmo hármas munkássága köré építkezve fejti ki azt a folyamatot, amit ő a közgazdaságtan tudománnyá válásaként értelmez. Felfogása szerint ez első sorban egy sajátos *szemléletet* és az ebből adódó *közlési technikák alkalmazását* jelenti. Ugyanakkor némileg homályban marad az, hogy ha ebben áll a főáram lényege, akkor miképpen lehet az, hogy a valódi „nagy elmélet”, például a szerző által különösen nagyra tartott Keynes, továbbá Friedman, de az általa is többször idézett Hayek (és a nem idézett Myrdal, Buchanan és North) az ekképpen meghatározott szigorú tudomány falain kívül rekedt.

A recenzens által adott tagolás szerint a kötet *második fő* részét az 5–7. fejezet alkotja.

² Kiss Álmos Péter utal például arra, hogy az iraki civil áldozatok nem kevesebb, mint *négyötöde* 16 és 45 közötti férfi, ami arra utal, hogy vértlen kívülállónak vélhetően csak egy részük tekinthető a szó szokásos értelmében (Kiss [2008]).

Ezek témája a matematikai formalizmus áttörése – Hilbert és Gödel szerepének bemutatásával –, Neumann János nagyhatású sejtéseinek és meglátásainak ismertetése, valamint az Alfred Cowles kezdeményezésére 1932–1954 közt működött bizottság eredményei az ökonometria kialakításában és a vezető egyetemeken végbement „területfoglalásával”. Az ugyancsak számos izgalmas részletet is tartalmazó, még nem túlságosan technikai leírásban nyitva marad az a kérdés, hogy az ízig-vérig matematikus Neumann – a nemzeti büszkeség szempontján túl – mennyiben tekinthető egy *másik* tudományszak *egészét* meghatározó személyiségnek. Ismert Samuelson mondása, amely szerint tudományszakunk „immár sosem lesz olyan”, mint Neumann kirándulása előtt volt. Ugyanakkor az sem kétséges, hogy a játékelmélet – mint annyi más matematikai közelítés – *messze általánosabb érvényű*, mint a vagyongyarapodás feltételeit vizsgáló közgazdaságtan értelmezési tartománya. Aligha véletlen, hogy kialakulásának és alkalmazásának eredeti terepe a hadtudomány (ahol egyébként Thomas C. Schelling és Robert J. Aumann munkássága is összpontosul). Jól használható és ezért használatos is a szociológiában vagy a fogyasztói magatartás elemzésében. Éppen mindent átfogó volta miatt lehetett volna érdekes azt is bemutatni, hogy miért ez és nem más jelenti/jelentette a mi sokhangú tudományszakunk, különösen a makroökonómia *egészére nézve* az igazi fordulatot, nem pedig egy még oly fontos részterületi alkalmazást, bár sikeres alkalmazást jelentett csupán.

A kötet *harmadik* része foglalkozik a matematikai formalizmus áttörésével. A Bourbaki-csoport munkássága, Debreu modellje (és Kornai János kritikája), Einstein elmélete és a termodinamika fogalmainak és alkalmazásainak taglalása tölti meg a 8–10. fejezeteket. E nagy figyelmet igénylő részek alapállítása a következő: a francia matematikusok gondolkodásának hatására az Egyesült Államok közgazdaságtanában is elterjedt az a törekvés hogy *a világot tiszta (önálló) matematikai struktúráként értelmezzék*. A kifejtést, sőt magát a gondolkodást is ez a matematikai struktúra uralja. A kérdésfeltevések – és így a válaszok, sőt a közgazdasági Nobel-díjakban elismert új eredmények is – *jelentős részből az önfejlődésből adódik*, a való világ megfigyelése és az azon való alkalmazás legfeljebb kiegészítésként és szemléltetésként járul hozzá. A mérce lényegében csak az ellentmondásmentesség, az alkalmazás eleve alárendelt szempont. Ez a közelítés eredeti terepén, a fizikában hamar vitatottá vált, különösen a kísérleti fizika, a relativitáselmélet és a fény természetének értelmezése kapcsán. A közgazdaságtanban azonban rendíthetetlen tekintélyre tett szert, és hatása is lényegesen tartósabbnak bizonyult, amit a szerző semmiképpen sem tart indokoltnak.

A kötet *negyedik* fő részében a szerző a fentiek közgazdaságtani alkalmazásait mutatja be. A közgazdasági dinamikának szentelt 11. fejezetben L. Robbins, R. Frisch, J. Tinbergen, J. Hicks, P. Samuelson, M. Allais és T. Yasumi munkásságát, Káldor és Summers modelljeit, valamint néhány további Neumann-alkalmazást tárgyal. A 12. fejezet a Harrod-modell strukturális stabilitását igazolja sokrétűen. A recenszes számára azonban bántóan hiányoznak az e modell szegény országokban történt alkalmazásának szembeszökő hibái, amelyek vélhetően nem választhatók el jobban az elmélet belső sajátosságaitól, mint a szocialista iparosítás visszasságai a marxista elmélettől. Az is kérdéses, hogy az egyoldalúan beruházásvezérelt növekedési modell kiváltotta társadalmi és gazdasági ellentmondások (Bauer [2000], Easterly [2001]) vajon nem vonnak-e le valamit a modell eredeti „szépségéből”? Az e részt záró 13. fejezet a nemlineáris dinamikus modellek néhány alkalmazását és cikluselméleti értelmezését adja.

A kötetet – talán egyfajta bonbonként – *ötödikként* a gazdaságpolitikai alkalmazás zárja a 14. fejezetben. A központi szereplők itt Blinder és Solow, Cagan, Dornbusch, valamint az utóbbi tanítványai. A szerző rámutat: a piaci kudarcok mellett a költségvetési, a pénz- és az árfolyam-politika *egybehangolt* alkalmazása szükséges, sőt elkerülhetetlen, különösen kis, nyitott gazdaságban. Ugyanakkor e fejtegetésben háttérbe szorul,

hogy a stabilizációs politika³ mellett – és sokszor helyett – a jólétnövelő kormányzati tevékenységnek számos más, elméleti vizsgálat tárgyává tehető és teendő eleme is van. Ezek közé sorolható a jogállamiság, a makro- és mikroszintű átláthatóság és elszámoltathatóság feltételeinek megteremtése, valamint fenntartása, a környezetvédelem, a pénzügyi kalandorságot megakadályozó szabályozás (erre éppen az Egyesült Államok gyakorlata emlékeztetett nemrégiben), vagy akár a nyugdíjrendszer fenntarthatóságának biztosítása. Az említett elemekre *árstabilitás mellett is* szükség van, az utóbbin túlmutató eszközrendszerrel, aminek megoldásait érdemes és kell is makrogazdasági elméleti szinten elemezni.

Nem lenne elegáns egy szerzőtől sem számon kérni azt, hogy miért nem írt másról, mint amit maga fontosnak tartott. Mégis úgy vélem, talán nem túlzás fölvetnünk: Móczár József nagyigényű és színvonalas írását három, nyitva hagyott kérdés megválaszolásával zárhatná le méltóan, talán egy utószó keretében. Egyfelől kifejtethné, miként értékeli az általa sokrétűen bemutatott irányzat *eredményességét*, részint saját sikermércéjén, részint más, versengő közelítésekhez képest. Másodsor, némileg személyes érveléssel kifejtethné: mit is adott az általa összegzett irányzat a tudomány egészének, és mivel maradt adós. Végül harmadszor: miként látja az általa is kritikailag bemutatott *új klasszikus főáram jövőjét*, változási képességét vagy annak lehetőségét az új természettudományos eredmények és módszerek tükrében?

Minden bizonnyal ezek a kérdések már egy második kiadás keretében kerülhetnének megválaszolásra, amire vélhetően mind a szerzői, mind a kiadói szándék megvan. Addig is azonban biztatnék minden, a mai közgazdaságtan iránt érdeklődőt, különösen pedig a versengő doktori iskolák oktatóit és hallgatóit, hogy forgassák, vitassák, hasznosítsák ezt az időtálló összefoglalást. Hangsúlyjaival, értékeléseivel talán lehet vitatkozni, megkerülni azonban már hosszú időn át aligha.

Hivatkozások

- BAUER, P. TH. [2000]: From Subsistence to Exchange and Other Essays. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- EASTERLY, W. [2001]: The Elusive Quest for Growth. The MIT Press, Cambridge Mass–London.
- HELLER FARKAS [1943]: A közgazdasági elméletek története. Gergely R. könyvkereskedés, Budapest.
- KAUTZ GYULA [1868/2004]: A nemzetgazdaságtan és irodalmának történeti fejlődése. (Az előszőr 1868-ban megjelent német nyelvű kötet fordítása). Aula Kiadó Budapest.
- KISS ÁLMOS PÉTER [2008]: Az új terrorizmus. Magyar Szemle, új folyam, 17. évf. 5–6. sz. (online kiadás is).
- MÁTYÁS ANTAL [1990]: A modern közgazdaságtan története. Aula Kiadó, Budapest.
- ZALAI ERNŐ [2001]: Matematikai közgazdaságtan. Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest.

Csaba László

³ A német szaknyelvben található különbséget tesznek a *Stabilisierungspolitik* és a *Stabilitätspolitik* között. Míg az előbbire csak rendkívüli esetben – így a háborút vagy a rendszerváltozást, vagy a szövetségi állam szétesését követő hiperinfláció letörésekor – van szükség, az utóbbi a gazdaságpolitikai vonalvezetésnek békeidőben is állandó feladata, egész más léptékkal és eszközrendszerrel. Utóbbi miatt beszélnek az angol nyelvben nem használatos módon a *Stabilitätskultur* fogalmáról, ami azt jelenti, hogy sem a magukat kormányképesnek vélt politikai erők, sem a hozzájuk közel álló értelmiségiek, sem az érdekképviseletek nem tesznek – békeidőben sem, és a maastrichti követelményektől teljesen függetlenül is – az árstabilitást és a fenntarthatóan kiegyensúlyozott államháztartást veszélyeztető javaslatokat. Mivel Móczár könyvében döntően az angol nyelvű szakirodalomra épít, e gyakorlati és elméleti szempontból sem érdektelen finomságok háttérbe szorulnak, amikor a gazdaságpolitika „stabilizációs” szerepéről szól, vélhetően mindhárom értelemben.

Csaba László, az MTA levelező tagja, egyetemi tanár, Közép-európai Egyetem, Debreceni Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem.